

Одеська національна академія харчових технологій
(повне найменування вищого навчального закладу)

Кафедра Екології та природоохоронних технологій

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Проректор з науково-педагогічної
та навчальної роботи
Ф.А. Трішин

“ _____ ” _____ 20_19__ року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Соціальна екологія

(шифр і назва навчальної дисципліни)

галузь знань 10 «Природничі науки», 18 «Виробництво та технології»

спеціальності 101 «Екологія», 183 «Технології захисту навколишнього середовища»

ступінь бакалавр

факультет Нафти, газу та екології

(назва факультету)

Кафедра Екології та природоохоронних технологій

(назва кафедра)

20_19_ рік

1. Опис навчальної дисципліни

« Соціальна екологія »

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ступінь ВО	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів - 3	Галузь знань (шифр і назва) 101 "Екологія" 18 «Виробництво та технології»	вибіркова	
Модулів – 1	Спеціальність 101 "Екологія" 183 «Технології захисту навколишнього середовища»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	1
Індивідуальне науково-дослідне завдання – 1		Семестр	
Загальна кількість годин 90		1	2
Тижневих годин для Денної форми навчання аудиторних – 2, 1 самостійної роботи студента - 4,2	Ступінь ВО: <i>бакалавр</i>	Лекції	
		20 год.	2год.
		Практичні, семінарські	
		20 год.	2год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		50 год.	год.
		Індивідуальні завдання:	
		20 год.	год.
		Курсовий проект (робота)	
		год.	год.
Вид контролю:			
іспит			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 1:2

для заочної форми навчання –

2. Заплановані результати навчання

Мета: Дати уявлення про інтегральну міждисциплінарну науку – соціальну екологію, показати її роль у розв’язанні глобальних екологічних проблем. Визначити місце і завдання галузевих підрозділів соціоекології, зокрема таких, як біоекологія, гідроекологія та екологія хімічних виробництв. Відповіді на питання, які стоять перед соціальною екологією, стосуються кожного члена суспільства. Від нинішнього покоління залежить науковий і філософський пошук нових засад діяльності людини в природі, відповідальність за збереження довкілля.

Метою вивчення курсу «Соціальна екологія» є підвищення екологічної грамотності, формування екологічного мислення й екологічної культури. Подолання екологічної кризи залежить від трансформації способу буття людей. Проблеми екології, екополітики, біоетики складають значну частину нових перспективних напрямків досліджень – глобалістики та практичної філософії.

Здорове і гармонійне навколишнє середовище є предметом одного з основних прав людини. Сучасна інтеграція України в систему європейських держав потребує не лише економічної стабільності, а й гарантування екологічної безпеки, питання якої складають важливий пласт філософії екології. Екологічна безпека суспільства нерозривно пов’язана з рівнем культури і вихованості людей у цьому суспільстві. Екологічна культура є однією з головних засад безпечного майбутнього нашої планети, однією з основ розбудови і національного прогресу України. Регуляторами динамічної цілісності в системі «суспільство-біосфера» мають стати екологічні знання, екологічне мислення, екологічна свідомість, екологічна відповідальність, які є складовими екологічної культури. Сучасна екологічна ситуація вимагає від системи освіти нового рівня екологічних знань, екологічної культури. На Четвертій Конференції міністрів “Навколишнє середовище для Європи” в м.Оргусі (Данія) була підписана 35 державами, в тому числі Україною, Конвенція про доступ до інформації, участі громадськості в процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища. Болонський процес також вимагає підвищення ролі університетів в формуванні екологічної культури, упровадженні екологічної освіти і виховання населення. Соціальну екологію вважають теоретичною базою для охорони природи і раціонального використання природних ресурсів. Викладання курсу “Соціальна екологія” дає можливість науково обгрунтованого інформування населення про стан довкілля, сприяє формуванню екологічної свідомості та екологічної культури студентської молоді, втіленню системних уявлень про навколишнє середовище та зв’язки у біосфері у діяльність майбутніх спеціалістів.

Молоді спеціалісти повинні свідомо оцінювати всі багатосторонні зв’язки між природою і суспільством, враховувати і прогнозувати віддалені наслідки їх порушення. Вивчення курсу дозволить застосовувати набуті екологічні знання в майбутній професійній діяльності, роботі з інформацією про стан екологічної безпеки в Україні, сприятиме вихованню соціально-екологічної культури та поведінки кожного члена суспільства, усвідомленій участі в прийнятті та реалізації рішень щодо впливу на довкілля і запобігання його можливих негативних наслідків.

Завдання: закласти основи з теорії та практики сучасного природокористування, показати необхідність екологізації всіх сфер життя людства, зокрема природокористування; сформувати необхідні екологічні переконання і практичні навички, моральні принципи та активну соціальну позицію в галузі охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів; оволодіти принципами раціонального природокористування, усвідомити основні напрямки еколого-економічної політики і стратегії природокористування на майбутній період; вивчення методів і механізму екологічного менеджменту підприємства шляхом розроблення та впровадження системи екологічного менеджменту.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати:

- закономірності функціонування соціоекосистем;
- принципи соціальної екології;

- сутність принципів географічного детермінізму та геополітики;
- провідні ідеї вчення В.І.Вернадського про біосферу та ноосферу;
- концепцію ноосфери Тейяра де Шардена;
- провідні ідеї етичних концепцій А.Швейцера та О.Леопольда;
  - зміст Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” та інших нормативних документів.

вміти:

- порівнювати провідні ідеї вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо системи “суспільство – природа”; працювати з джерелами інформації з екологічної проблематики.
- висвітлювати соціокультурні аспекти та етичні проблеми екології; наводити докази єдності живого та довкілля;
- аналізувати риси глобальної екологічної кризи, її причини та можливі шляхи подолання;
- наводити докази впливу духовного занепаду людства на розвиток глобальної екологічної кризи;
- висвітлювати екологічні проблеми України та Одещини;
- характеризувати основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки;

3. Зміст навчального матеріалу дисципліни

Змістовий модуль 1. Природа, людина, суспільство

ТЕМА 1.1. Вступ. Екологія як наука та її роль у сучасному суспільстві. Сучасна екологія як інтегративна наука. Основні поняття та закони екології. Об’єкт, предмет, методи, основні етапи розвитку соціальної екології. Становлення теоретичних основ соціальної екології. Г.І. Швєбс про нову екологічну політику. Довкілля життя: природне й антропогенне. Природа як об’єкт пізнання. Людина як частина природи та її протилежність. Історичні етапи розвитку взаємин людини та природи. Вплив довкілля на людину. Біосфера як область взаємодії суспільства та природи.

ТЕМА 1.2. Людство і середовище його існування. Природа як сукупність об’єктивних умов існування людства. Роль природного довкілля у формуванні етносу. Проблема екологічного етногенезу у філософії (Л.М.Гумільов, Л.І. Мечников). Традиції природокористування. Народна екологічна культура. Антеїзм українського народу. Проблема майбутнього системи «суспільство-природа» в теоріях суспільного розвитку. Футурологічні концепції екологічного напрямку (мальтузіанство, неомальтузіанство, екоалармізм, технооптимістична течія). Російський космізм. Ідеї видатних діячів російського космізму: В.Ф.Одоевського, В.В.Докучаєва, М.І.Умова, М.Ф.Федорова, К.Е.Ціолковського, М.Г.Холодного, О.Л.Чижевського.

ТЕМА 1.3. Вітчизняна традиція в соціальній екології. Вчення В.І.Вернадського про біосферу. Єдність живого і довкілля як онтологічна засада вчення про біосферу. Структура біосфери. Роль живої речовини у формуванні біосфери. Походження й еволюція біосфери. Людська діяльність як геологічна сила і чинник екологічних проблем. Концепція ноосфери та її сучасний розвиток. Тейяр де Шарден “Феномен людини”. Ноосфера як “мисляча оболонка Землі”. Концепція ноосфери та її сучасний розвиток. В.І.Вернадський, М.М. Моїсєєв, А.Л. Яншин, М.Ф. Реймерс про ноосферу. Концепція Геї-Землі (Дж.Лавлок, Л.Маргуліс). Біосфера – глобальна екосистема. Біосфера – глобальна екосистема. Антропогенний вплив на біосферу. Антропогенне забруднення біосфери: основні джерела, масштаби і наслідки. Екологічна безпека людини. Військова руйнація біосфери. Еколого-соціальні наслідки війни. Збереження біорізноманіття - шлях до оптимізації соціоекосистем. Моделювання в соціальній екології. К. Мак -Люен про “Глобальне селище”.

ТЕМА 1.4. Місце екологічних проблем серед глобальних проблем людства. Глобальні проблеми людства. К.Лоренц про глобальні проблеми людства. Вплив глобалізації на процес

формування еко - майбутнього. Екологічний тероризм. Екологічна криза та шляхи її подолання. Соціокультурні аспекти екологічної кризи. Філософія екологічної кризи. Причини розвитку екологічної кризи. Релігійні та культурні причини екологічної кризи. Феномен природокористування та екологічна свідомість. Наукові основи раціонального природокористування. Правові засади природокористування.

ТЕМА 1.5. Екологічні кризи та катастрофи антропогенного походження. Чорнобильська аварія. Сучасна екологічна ситуація в Україні. Глобальна екологічна криза та наука. Наукова та суспільна діяльність Римського клубу. А.Печчеї про шляхи вирішення глобальних проблем. Природа як цінність. Екологічна і глобальна етика. Біологічна етика в системі практичної філософії. Агресивно-споживчий та любовно-творчий типи особистості. Принципи “нового гуманізму”(А. Печчеї). “Благоговіння перед життям” (А.Швейцер). Погляди Р.Атфілда, М.О.Бердяєва, Е.Калленбаха, Д.Чираса, Б.Коммонера, Ролстона III Холмса, А.Гора та ін. Олдо Леопольд: концепція етики Землі . «Біосферна етика» Ф.Я.Шипунова. Справедливість як рівність поколінь (Дж.Ролз).

Змістовий модуль 2. Людина і біосфера

ТЕМА 2.1. Екологічна культура. Екологічна освіта та виховання. Екологічна філософія. Інтеграція природничо-наукового та соціогуманітарного знання в формуванні екологічної свідомості. Концептуальні засади сучасного екологізму. Принципи екологічної освіти та виховання. Екологічна свідомість та екологічна культура. Екологічне мистецтво.

ТЕМА 2.2. Етапи розвитку міжнародного екологічного руху. Екологічна політика: співробітництво і боротьба. Національний шлях до еколого-збалансованого розвитку.

ТЕМА 2.3. Концептуальні засади сучасного екологізму. Міжнародні екологічні організації та програми. Міжнародні конференції ООН (Стокгольм, Ріо-де-Жанейро, Йоханесбург). Стратегія екорозвитку суспільства. Екологічна діяльність політичних партій. Екологічне інформаційне забезпечення. Міжнародне співробітництво України в галузі охорони довкілля. Національний шлях до еколого-збалансованого розвитку.

4 Структура навчальної дисципліни (тематичний план)

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Природа, людина, суспільство												
ТЕМА 1.1. Вступ. Екологія як наука та її роль у сучасному суспільстві. Сучасна екологія як інтегративна наука. Основні поняття та закони екології. Об'єкт, предмет, методи, основні етапи розвитку соціальної екології. Становлення теоретичних основ соціальної екології. Г.І. Швебс про нову екологічну політику. Довкілля життя: природне й антропне. Природа як об'єкт пізнання. Людина як частина природи та її	10	1	1		1	6						

протилежність. Історичні етапи розвитку взаємин людини та природи. Вплив довкілля на людину. Біосфера як область взаємодії суспільства та природи.											
ТЕМА 1.2. Людство і середовище його існування. Природа як сукупність об'єктивних умов існування людства. Роль природного довкілля у формуванні етносу. Проблема екологічного етногенезу у філософії (Л.М.Гумільов, Л.І. Мечников). Традиції природокористування. Народна екологічна культура. Антеїзм українського народу. Проблема майбутнього системи «суспільство-природа» в теоріях суспільного розвитку. Футурологічні концепції екологічного напрямку (мальтузіанство, неомальтузіанство, екоалармізм, технооптимістична течія). Російський космізм. Ідеї видатних діячів російського космізму: В.Ф.Одоевського, В.В.Докучаєва, М.І.Умова, М.Ф.Федорова, К.Е.Ціолковського, М.Г.Холодного, О.Л.Чижевського.	10	1	1		1	6					
ТЕМА 1.3. Вітчизняна традиція в соціальній екології. Вчення В.І.Вернадського про біосферу. Єдність живого і довкілля як онтологічна засада вчення про біосферу. Структура біосфери. Роль живої речовини у формуванні біосфери. Походження й еволюція біосфери. Людська діяльність як геологічна сила і чинник екологічних проблем. Концепція ноосфери та її	10	1	1		1	6					

<p>сучасний розвиток. Тейяр де Шарден “Феномен людини”. Ноосфера як “мисляча оболонка Землі”. Концепція ноосфери та її сучасний розвиток. В.І.Вернадський, М.М. Моїсєєв, А.Л. Яншин, М.Ф. Реймерс про ноосферу. Концепція Геї-Землі (Дж.Лавлок, Л.Маргуліс). Біосфера – глобальна екосистема. Біосфера – глобальна екосистема. Антропогенний вплив на біосферу. Антропогенне забруднення біосфери: основні джерела, масштаби і наслідки. Екологічна безпека людини. Військова руйнація біосфери. Еколого-соціальні наслідки війни. Збереження біорізноманіття - шлях до оптимізації соціоекосистем. Моделювання в соціальній екології. К. Мак -Люен про “Глобальне селище”.</p>											
<p>ТЕМА 1.4. Місце екологічних проблем серед глобальних проблем людства. Глобальні проблеми людства. К.Лоренц про глобальні проблеми людства. Вплив глобалізації на процес формування еко - майбутнього. Екологічний тероризм. Екологічна криза та шляхи її подолання. Соціокультурні аспекти екологічної кризи. Філософія екологічної кризи. Причини розвитку екологічної кризи. Релігійні та культурні причини екологічної кризи. Феномен природокористування та екологічна свідомість. Наукові основи раціонального природокористування.</p>	10	1	1	1	6						

Правові засади природокористування.													
ТЕМА 1.5. Екологічні кризи та катастрофи антропогенного походження. Чорнобильська аварія. Сучасна екологічна ситуація в Україні. Глобальна екологічна криза та наука. Наукова та суспільна діяльність Римського клубу. А.Печчеї про шляхи вирішення глобальних проблем. Природа як цінність. Екологічна і глобальна етика. Біологічна етика в системі практичної філософії. Агресивно-споживчий та любовно-творчий типи особистості. Принципи “нового гуманізму”(А. Печчеї). “Благоговіння перед життям” (А.Швейцер). Погляди Р.Атфілда, М.О.Бердяєва, Е.Калленбаха, Д.Чираса, Б.Коммонера, Ролстона Ш Холмса, А.Гора та ін. Олдо Леопольд: концепція етики Землі . «Біосферна етика» Ф.Я.Шипунова. Справедливість як рівність поколінь (Дж.Ролз).	10	2	2		4	6							
Разом за змістовим модулем 1	50	6	6		8	30							
Змістовий модуль 2. Людина і біосфера													
ТЕМА 2.1. Екологічна культура. Екологічна освіта та виховання. Екологічна філософія. Інтеграція природничо-наукового та соціогуманітарного знання в формуванні екологічної свідомості. Концептуальні засади сучасного екологізму. Принципи екологічної освіти та виховання. Екологічна свідомість та екологічна культура. Екологічне мистецтво.	20	8	1		4	14							

ТЕМА 2.2. Етапи розвитку міжнародного екологічного руху. Екологічна політика: співробітництво і боротьба. Національний шлях до еколого-збалансованого розвитку.	20	8	4		4	14						
ТЕМА 2.3. Концептуальні засади сучасного екологізму. Міжнародні екологічні організації та програми. Міжнародні конференції ООН (Стокгольм, Ріо-де-Жанейро, Йоханесбург). Стратегія екорозвитку суспільства. Екологічна діяльність політичних партій. Екологічне інформаційне забезпечення. Міжнародне співробітництво України в галузі охорони довкілля. Національний шлях до еколого-збалансованого розвитку.	18	2	1		4	14						
Разом за змістовим модулем 2	58	18				42						
Усього годин	90	24	12		20	54						

5. Теми семінарських, (практичних) або лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
1	Соціоекологія як наука в системі екологічних знань. Структура соціоекології. Роль галузевих підрозділів науки у розв'язанні проблем соціоекології. Концепція біосфери та ноосфери В.І.Вернадського	4	0,5
2	Структура соціоекосистеми. Характеристика і значення складових соціоекосистеми для її функціонування. Локальна соціоекосистема та її елементи	4	0,5
3	Глобальні проблеми людства. Екологічна криза, її прояви та причини.	2	0,5
4	Шляхи розв'язання глобальних екологічних проблем	4	0,5
5	Еколого-економічний зміст природокористування.	4	

	Предмет і завдання економіки природокористування		
6	Загальні закономірності і принципи раціонального природокористування. Використання досягнень НТП	2	
	Всього	20	2

6. Завдання для самостійної роботи студентів

№ з/п	Види навчальної діяльності	Кількість годин	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
1	Опрацювання лекційного матеріалу	10	20
2	Підготовка до практичних занять	1	20
3	Опрацювання окремих розділів програми, які не виносяться на лекції	10	20
4	Виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань	20	26
Разом з дисципліни		50	86

7. Індивідуальні завдання

Індивідуальне завдання – форма організації навчання для поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які отримує студент.

Різновидом індивідуальних завдань є індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ) навчально-дослідного чи проектно-конструкторського характеру, які охоплюють декілька тем або зміст навчального курсу в цілому.

Індивідуальне науково-дослідне завдання «Шляхи вирішення глобальних екологічних проблем» студенти виконують в вигляді есе.

Тематика творчих робіт:

1. Сучасні уявлення про ноосферу (огляд)
2. Сучасні технології охорони довкілля

Тематика рефератів:

1. Історія розвитку екології як науки. Видатні вчені-екологи та їх праці.
2. Розвиток соціоекологічних ідей і становлення соціоекології як науки.
3. Зв'язок соціоекології з іншими науками і науковими напрямками.
4. Розвиток уявлень про біосферу.
5. Про співвідношення між біотичним і соціальним на Землі.
6. Глобальні екологічні проблеми на окремих прикладах та шляхи їх розв'язання.
7. Урбанізація як важливий чинник погіршення якості навколишнього середовища.
8. Раціональне і нераціональне природокористування. Навести приклади.
9. Застосування досягнень НТП для оптимізації природокористування (нові технології, використання відходів, нових видів енергії та матеріалів). Показати на прикладах.

10. Історія міжнародного співробітництва в галузі навколишнього середовища.
11. Участь України в міжнародному співробітництві з охорони природи.
12. Екологічні проблеми окремих регіонів України.
13. Завдання екологічної політики України в світлі міжнародних угод та основні перешкоди на шляху їх реалізації.
14. Основні етапи взаємодії суспільства і природи та екологічні наслідки на цих етапах.
15. Еколого-економічні проблеми сучасного природокористування.

8. Методи контролю

за способом організації			
індивідуальний	груповий	фронтальний	диференційований
за способом надходження інформації			
усний	письмовий	експериментальний	програмований

Види контролю: попередній; поточний; тематичний; заключний.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, інструктаж;

Наочні: ілюстрація, демонстрація, спостереження;

Практичні: практичні роботи, вправи.

10. Схема нарахування балів студентів

Оцінні бали рейтингового контролю знань студентів

Вид роботи, що підлягає контролю	Оцінні бали		Форма навчання					
			денна			заочна		
	min д/з	max д/з	Кільк. робіт, одиниць	Сумарні бали		Кільк. робіт, одиниць	Сумарні бали	
		min		max	min		max	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
__1__ семестр (номер семестру)								
ЗАЛІКОВИЙ КРЕДИТ 1 Змістовий модуль 1. «Природа, людина, суспільство»								
Робота на лекціях	0	0,5	12	0	6			
Робота на практичних / семінарських заняттях	1	2	13	13	26			
Опрацювання тем, не винесених на лекції	2	2,5	2	4	5			
Підготовка до лабораторних /	1	1,5	13	13	19,5			

практичних занять								
Виконання індивідуальних завдань	10	13,5	1	10	13,5			
Проміжна сума	-	-	-	40	70			
Модульний контроль у поточному семестрі	20	30	1	15	20			
Контроль результатів дистанційного модулю	5	10	1	5	10			
Рейтинг за творчі здобутки студентів	0	10	-	0	10			
Оцінка за змістовий модуль 1	-	-	-	60	100			
Змістовий модуль 2. «Людина і біосфера»								
Робота на лекціях	0	0,5	12	0	6			
Робота на практичних / семінарських заняттях	1	2	13	13	26			
Опрацювання тем, не винесених на лекції	2	2,5	2	4	5			
Підготовка до лабораторних / практичних занять	1	1,5	13	13	19,5			
Виконання індивідуальних завдань	10	13,5	1	10	13,5			
Проміжна сума	-	-	-	40	70			
Модульний контроль у поточному семестрі	20	30	1	15	20			
Контроль результатів дистанційного модулю	5	10	1	5	10			
Рейтинг за творчі здобутки студентів	0	10	-	0	10			
Оцінка за змістовий модуль 2	-	-	-	60	100			
Разом з дисципліни			60.....100					

__1__ семестр (номер семестру)

11. Методичне забезпечення навчальної дисципліни

1. Конспект лекцій з курсу "Соціальна екологія" для спеціальності 101 «Екологія» та 183 «Технології захисту навколишнього середовища» денної та заочної форм навчання / Укл. Г.В. Крусір – Одеса: ОНАХТ, 2017. - 132 с. Електронний та паперовий варіанти конспектів лекцій (на кафедрі та на сайті).

2. Електронний та паперовий варіанти методичних вказівок до практичних занять (на кафедрі та на сайті).

3. Електронний та паперовий варіанти методичних вказівок до практичних занять (на кафедрі та на сайті).
4. Електронний та паперовий варіанти методичних вказівок для виконання самостійної роботи (на кафедрі та на сайті).
5. Текстовий та електронний варіанти тестового опитування для вхідного контролю студентів з дисципліни (на кафедрі).
6. Електронний та паперовий варіанти питань для підсумкового опитування студентів з дисципліни (на кафедрі).

12. Рекомендована література

9. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

9.1. Основна література до змістового модулю 1:

1. Бачинский Г.А. Социозология: теоретические и прикладные аспекты.–Киев: Наукова думка.–1991.–153 с.
2. Білявський Г.О., Бутченко Л.І. Основи екології: теорія та практикум: Навч. посіб. для ВНЗ. – К.: Лібра, 2006. - 367 с.
3. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера.–М.: Наука.–1989.Д-263 с.
4. Вопросы социозологии: Материалы I Всесоюз. Конф. «Проблемы социальной экологии».–Львов.–1987.–351 с.
5. Гирусов Е.В. Система «общество-природа»: проблемы социальной экологии.–М.: Изд-во МГУ.–1976.–167 с.
6. Голубець М.А. Від біосфери до ноосфери.–Львів: Поллі.–1997.–256 с.
7. Екологічне управління: підручник / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О. Білявський та ін. – К.: Либідь, 2004. – 432 с.
8. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: Навч. посіб. – К.: Знання, 2004. – 310 с.
9. Казначеев В.П. Учение В.И.Вернадского о биосфере и ноосфере.–Новосибирск.–1989.–248 с.
10. Комаров В.Д. Социальная экология. Философские аспекты.–Л.: Наука.–1990.–216 с.
11. Крисаченко В.С. Обрії ноосфери.–К.: Знання.–1991.–48 с.
12. Крисаченко В.С., Хилько М.І. Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку. – К.: Знання України, 2002. – 598 с.
13. Маркович Д.Ж. Социальная экология.–М.: Мысль.–1991.–102 с.
14. Одум Ю. Экология.–М.: Мир.–1986.–Т.1–328 с.;–Т.2– 376 с.
15. Основи соціоекології //За ред. Г.О.Бачинського.– К.: Вища школа.–1995.–238 с.
16. Основи соціоекології: Конспект лекцій / Укл. І.В.Кібіч.–Чернівці: Рута.–1997.–47 с.

9.2. Додаткова література до ЗМ.1:

1. Будыко М.И. Глобальная экология.–М.: Мысль.–1977.–238 с.
2. Вернадский В.И. Химическое строение биосферы Земли и ее окружение.–М.: Наука.–1965.–175 с.
3. Коммонер Б. Замыкающийся круг.–Л.: Гидрометиздат.–1974.–246 с.
4. Кравченко С.М., Костецкий М.В. Екологічна етика і психологія людини.–Львів: Світ.–1991.–104 с.
5. Малофеев В.И. Социальная экология: Уч. Пособие. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2003. – 260 с.
6. Реймерс Н.Ф. Экология (Теории, законы, правила, принципы и гипотезы).–М.: Россия молодая.–1994.–366 с.
7. Тейяр де Шарден П. Феномен человека.–М.: Наука.–1987.–240 с.

9.3. Основна література до змістового модулю 2.:

1. Барановський В. Екологічна ситуація в Україні //Економіка України.– 1998.– № 8.– С. 14-23.
2. Білявський Г.О., Фурдуй Р.С. Основи екологічних знань: Підручник. – К.: Либідь.- 1997. – 288 с.
3. Вопросы социозологии: Материалы I Всесоюз. Конф. «Проблемы социальной экологии».–Львов.–1987.–351 с.
4. Гирусов Е.В. Система «общество-природа»: проблемы социальной экологии.–М.: Изд-во МГУ.–1976.–167 с.
5. Екологічне управління / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О. Білявський та ін. – К.: Либідь, 2004. – 432 с.
6. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: Навч. посіб. – К.: Знання, 2004. – 310 с.
7. Крисаченко В.С., Хилько М.І. Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку. – К.: Знання України, 2002. – 598 с.
8. Основи соціоекології //За ред. Г.О.Бачинського.– К.: Вища школа.–1995.–238 с.
9. Основи соціоекології: Конспект лекцій / Укл. І.В.Кібіч.–Чернівці: Рута.–1997.–47 с.

9.4. Додаткова література до ЗМ.2:

10. Ананичев К.В. Проблемы окружающей среды, энергии и природных ресурсов.-- М.: Прогресс, 1975.-- 168 с.
1. Баландин Р.К., Бондарев Л.Г. Природа и цивилизация.–М: Мысль, 1988.– 397 с.
2. Баранов А.В. Урбанизация и экология человека //Методические проблемы экологии человека.- Новосибирск: Наука.–1988.–101 с.

3. Барановський В. До концепції переходу України на модель сталого розвитку// Економ. України .–2001.–№7.–С.27-31.
4. Дрейер О.К., Лось В.А. Развивающийся мир и экологические проблемы.– М: Знание, 1991.–64 с.
5. Григорьев А.А. Экологические уроки исторического прошлого и современности. – Л.: Наука, 1991. – 246 с.
6. Національна доповідь України “Навколишнє середовище і розвиток” у Ріо-де-Жанейро.–К.: Час, 1992.– 42 с.
7. Розанов Б.Г. Глобальные социально-экологические проблемы использования и охраны земельных ресурсов //Вопросы социоекологии. – Львов, 1987. – С.158-166.

9.5. Основна література до змістового модулю 3.:

1. Голубець М.А. Від біосфери до ноосфери.–Львів: Поллі.–1997.–256 с.
2. Екологія і ресурси: Зб. Наук. Пр. Вип.11. – К. : РНБО. Ін-т проблем нац. безпеки, 2005. – 169 с.
3. Злобін Ю.А. Основи екології.- К.: Вид-во „Лібра”.- 1998.- 248 с.
4. Концепції сучасного природокористування: Навч. посіб. У 2-х ч. Ч.1/ Укл. Кібич І.В.. – Чернівці: Рута, 2007. – 41 с.
5. Крачило М.П. Основи екології, та економіка природокористування.–Київ: Крамар, 1998.–170 с.
6. Неверов А.В. Економіка природопользования.–Минск: Высшейшая школа.–1990.–356 с.
7. Реймерс В.П. Природопользование.- М.: Мысль,1990.–638 с.
8. Швиденко А.Й., Руденко В.П., Євдокименко В.К. Екологічні основи природокористування: Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1999. – 200 с.

9.6. Додаткова література до ЗМ.3:

1. Данилишин Б. Сучасні тенденції регулювання процесів природокористування в Україні //Економіка України.– 1994.– №11.– С. 59-62.
9. Куражковский Ю.Н. Принципы рационального природопользования.- М.: Знание, 1979.- 38 с.
10. Природокористування: методологічні та соціальні проблеми оптимізації.- К.: Наук. думка, 1992.– 140 с.
11. Шевчук В.Я. Еколого-економічний підхід до проблем природокористування і охорони навколишнього середовища // Укр. геогр. журнал.– 1997.– № 2.– С. 3-9.
12. Экология и экономика природопользования: Учебник для вузов / Под ред. проф. Э.В. Гирусова.-М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998.–455 с.

13. Доповнення та зміни до робочої програми навчальної дисципліни

Назва навчальної дисципліни

№ з\п	Зміст доповнень і змін
1.	
....	

Розглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол від “ _____ ” _____ 20__ року № _____

Завідувач кафедри _____

“ _____ ” _____ 20__ року
(підпис)

_____
(прізвище та ініціали)